

تعامل فرهنگ و سیاست از تئوری تا واقعیت

نویسنده: دکتر حسن بشیر

تهران؛ ۱۳۸۶

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۹۶ صفحه

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

صبا نوری

در جهان کنونی عامل مهم ارتباطات، مقوله‌های گوناگون زندگی بشری را به گونه‌ای با همدیگر پیوند داده است که نه تنها جداسازی آنها از یکدیگر تقریباً غیرممکن شده، بلکه تعامل، تداخل و تداوم آنها با همدیگر حالتی نهادینه پیدا کرده است. این وضع جدید جهانی، گرچه ساختار دولت - ملت را دچار دگرگونی جدی کرده است، اما در مقابل به تعداد و اثرگذاری روش‌های سیاسی فرهنگی نیز وسعت و شدت بخشیده است. بهره‌برداری از فضای جدید جهانی در حوزه‌های سیاست و فرهنگ می‌تواند تعامل درونی و بیرونی کشورها در همه‌ی زمینه‌ها را به دنبال داشته باشد.

اثر حاضر، نتیجه‌ی پژوهشی است در موضوع «تعامل فرهنگ و سیاست؛ از تئوری تا واقعیت» به کوشش دکتر حسن بشیر، عضو هیأت علمی و رئیس دانشکده‌ی معارف اسلامی و ارتباطات دانشگاه امام صادق (ع) که در قالب کتاب در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. این کتاب در تیراژ ۱۰۰۰ نسخه، با قیمت ۲۰۰۰۰ ریال در سال ۱۳۸۶ منتشر شده است.

در این اثر تلاش شده است با بهره‌برداری از نظریه‌ی «سازنده‌گرایی» یا حقیقت مکتب سازنده‌گرایی که عمدتاً در زمینه‌ی روابط بین‌الملل مطرح است، مسئله‌ی امکان و فراتر از آن ضرورت تعامل و همگرایی عناصر

گوناگون سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، دولتی و مردمی، درون و بیرون مرزها و با توجه به ساختار حاکم بر روابط بین‌الملل بیش از نظام بین‌المللی را که ریشه در سیاست‌ها و دولت‌ها دارد، مطرح شود. بر این اساس، مباحث این کتاب در دو بخش و چهار فصل تدوین شده است. بخش اول با عنوان «چارچوب نظری و مفهومی» شامل دو فصل است. نویسنده در فصل اول به تبیین نظریه‌ی سازنده‌گرایی و ابعاد آن می‌پردازد. سازنده‌گرایی رویکردی است که پیش از طرح در روابط بین‌الملل در جامعه‌شناسی معرفت و مباحث فراتروری در کل علوم اجتماعی مطرح بوده است. ریشه‌های آن در جامعه‌شناسی را می‌توان در مکتب شیکاگو و پدیدارشناسی جستجو کرد. در نگاه معرفت‌شناختی، سازنده‌گرایی «یک نظریه‌ی یادگیری است که در فلسفه و روان‌شناسی ریشه دارد. محور اصلی سازنده‌گرایی این است که فراگیران، دانش و معنا را فعالانه بر مبنای تجارب قبلی خود می‌سازند.» «ون گلا سرفلد» سه اصل معرفت‌شناختی سازنده‌گرایی را پیشنهاد کرد که مطالعات اخیر اصل چهارمی را نیز بر آن افزوده است:

- ۱- معرفت به صورت انفعالی انباشته نمی‌شود، بلکه نتیجه‌ی ادراک فعال فرد است.
- ۲- ادراک فرآیندی انطباقی است که کارکرد آن پایدار ساختن رفتار فرد در یک محیط زندگی خاص است.
- ۳- ادراک تجارب خود را سازماندهی می‌کند و به آن معنا می‌بخشد. ادراک فرآیندی نیست که حاصل آن بازنمایی دقیق «واقعیت بیرونی» باشد.
- ۴- معرفت هم در «ساخت‌های بیولوژیکی/ نورولوژیکی و هم در تعاملات اجتماعی، فرهنگی و زبان محور ریشه دارد».

علت اینکه مکتب سازنده‌گرایی پایه‌ی مباحث این مجموعه قرار گرفته، این است که مکتب سازنده‌گرایی مکتبی است که اعتقاد به تحول روابط بین‌الملل براساس تعامل میان سیاست بین‌الملل و سیاست داخلی دارد که در روند متقابل، جامعه‌ی بین‌المللی را تشکیل می‌دهند. سازنده‌گرایان اعتقاد دارند که تعامل براساس هنجارها و قواعد خاصی قرار دارد. بر این مبنا هویت و منافع دولت‌ها با یان هنجارها خلق می‌شود. این رهیافت در حقیقت به دنبال شکست واقع‌گرایی و لیبرالیسم در عرصه‌ی حیات اجتماعی پدید آمد و بر دو محور ساختار - عامل تأکید دارد.

نویسنده در ادامه‌ی این فصل، مؤلفه‌ها و مفاهیم اصلی در نظریه‌ی سازنده‌گرایی و همین‌طور انواع سازنده‌گرایان را توضیح می‌دهد.

در فصل دوم، مفهوم و الگوهای تعامل سیاست و فرهنگ توضیح داده می‌شود. نویسنده در ابتدا، مفهوم تعامل را شرح داده و آن را امری وجودی می‌داند که ریشه در امور ثابتی دارد که چه در مسائل مفهومی و چه در مسائل مادی باید وجود قبلی داشته باشند؛ یعنی نمی‌شود میان یک امر ذهنی صرف که وجود عینی و خارجی پیدا نکرده است با یک امر عینی محسوس تعاملی به وجود آید مگر آن که امر ذهنی به وسیله‌ی امری عینی جامه‌ی ظهور و تجلی پوشیده باشد، چونان طرح‌هایی که نهایت در شکل ایدئولوژی به انتظام امور جامعه پرداخته‌اند.

وی در ادامه اسباب و شرایط تعامل را برمی‌شمارد و آن را شامل: ۱- توازن کلی، ۲- کنش‌مندی، کنش‌پذیری و قدرت بر عکس‌العمل، ۳- داشتن ارزش عقلی، ۴- وحدت، ۵- اختلاف، می‌داند.

جهانی شدن و تعامل موضوع دیگری است که در مورد آن بحث می‌شود و ویژگی‌ها، ابعاد و حوزه‌های تأثیرپذیر در عصر جهانی شدن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نویسنده در انتهای فصل به الگوهای تعامل دین و دولت و الگوهای تعامل دین و دولت در «ایران اسلامی» می‌پردازد.

بخش دوم کتاب با عنوان «جمهوری اسلامی ایران و مدل‌های تعاملی همگرا در سیاست و فرهنگ»، شامل دو فصل است.

نویسنده در فصل سوم، تحت عنوان «مدل‌های تعاملی همگرا در روابط فرهنگی و سیاسی مردم و دولتی در

داخل و خارج مرزها در جمهوری اسلامی ایران»، مهم‌ترین شاخصه‌ها و مفاهیم اصلی نظریه‌ی سازنده‌گرایی را رد هفت مفهوم خلاصه می‌کند:

۱- ساختار، ۲- عامل، ۳- تعامل اجتماعی، ۴- تعامل میان سیاست بین‌الملل و سیاست داخلی، ۵- هویت، ۶- منافع ملی، ۷- پیشرفت.

وی در ادامه‌ی فصل با استفاده از نمودارهای مختلف وابستگی، تعامل و تأثیر این عوامل را بر روی یکدیگر و همین‌طور در جامعه، مورد بررسی قرار می‌دهد.

فصل چهارم، در فصل آخر تحت عنوان «جمهوری اسلامی ایران و مشکلات و موانع موجود در تعامل سیاست و فرهنگ»، مشکلات موجود و راه‌حل‌های پیشنهادی درباره‌ی فعال کردن زمینه‌های ممکن تعامل میان ساختارها و عوامل سیاسی و فرهنگی مردمی و دولتی در جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌شود.

مؤلف مشکلات موجود را در سه سطح تقسیم‌بندی می‌کند: ۱- سطح مفهومی، ۲- سطح تشکیلاتی، ۳- سطح ارتباطی و «پیرونده‌ی هسته‌ای» را نیز به عنوان نمونه با توجه به مدل‌های تعاملی نام برده ارزیابی می‌کند.

نقد کتاب:

به جز چند ترکیب اضافی غلط مانند «منظور نظر» و عدم استفاده‌ی به جا از ویرگول که باعث بدفهمی مطلب می‌شود، در مجموع می‌توان کتاب را از نظر شیوه‌ی نگارش، صفحه‌بندی و نحوه‌ی چینش مطالب، خوب ارزیابی کرد.

با توجه به اینکه این اثر در ابتدا به صورت یک «پژوهش» بوده است و بعد در قالب کتاب عرضه گردیده، مطالب کلی است و نویسنده فقط سعی در ارائه‌ی یک دیدگاه کلی به مخاطب داشته است. مطالب فقط از یک بعد- نظریه‌ی سازنده‌گرایی- مورد بررسی قرار گرفته است که شایسته بود برای روشن‌تر شدن و کامل‌تر شدن مطلب، موضوع از ابعاد دیگری نیز مورد بررسی قرار می‌گرفت.

همان‌طور که خود نویسنده هم در مقدمه اشاره کرده است، این اثر تنها آغازی به بحث جدید تعامل همگرا در زمینه‌های سیاست و فرهنگ است و این مقوله نیاز به تحقیقات و بررسی‌های بیشتری دارد. مطالبی که در این کتاب بیان شده است، تنها یک شمایی از این مقوله در اختیار مخاطبان قرار می‌دهد.

نحوه‌ی چینش مطالب به لحاظ تقدم و تأخر مناسب است و مخاطب را از مباحث کلی در بخش ابتدایی به مطالب جزئی‌تر و ملموس‌تر در بخش دوم می‌رساند.

از ویژگی‌های کتاب، می‌توان به نمودارهای متعدد و متنوع که به فهم و درک مطلب کمک کرده است، اشاره کرد.